

УДК 330.564:330.565.012.23

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*К. Г. Губін, кандидат економічних наук
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Охарактеризовано стан доходів українців та проблеми у цій сфері. Розкрито особливості та перспективи розвитку системи формування доходів населення в Україні. Викладено базові заходи, необхідні для розвитку соціально-ринкової системи формування доходів. Особливу увагу приділено вирівнюванню соціально-економічних сил та розвитку вільного асоціювання.

Ключові слова: *регулювання доходів населення, система формування доходів населення, соціальна держава, людський розвиток.*

Постановка проблеми. Розвиток системи формування доходів в Україні в останні тринадцять років характеризується суперечливими тенденціями. Незважаючи на високі темпи зростання доходів населення, їх середній рівень лишається низьким. Ситуацію ускладнює висока диференціація статків. Позитивною тенденцією є закріплення інституціоналізації доходів ринкового типу, проте поряд із ринковими зберігаються неринкові форми доходів, зокрема корупційна рента. Неринкова орієнтація на перерозподіл доходів та власності поки що не повністю заміщена ринковою орієнтацією на формування доходів на основі створення вартості.

Вивчення стану сфери доходів населення та тенденцій її розвитку необхідне для вдосконалення процесів, механізмів та інститутів, які забезпечують саморегулювання та регулювання розподілу і перерозподілу доходів. Для України ця проблема є особливо актуальною, оскільки на даний час сфера доходів утворює слабку та недостатньо стійку базу людського розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті «Спосіб формування доходів: дослідження еволюції» [1] охарактеризовано зміст категорії «спосіб формування доходів» та розкрито існування шести основних етапів розвитку способу формування доходів. Спосіб формування доходів охоплює систему регулювання доходів та систему їх саморегулювання і тому за допомогою цієї категорії можна найбільш широко і повно охарактеризувати стан сфери доходів населення.

У монографії «Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз» [2] замість поняття «спосіб формування доходів» використовується поняття «система формування доходів» із аналогічним значенням. Охарактеризовано шість основних етапів розвитку системи формування доходів: колективний, приватний, управлінський, капіталістичний, соціально-ринковий та соціальний [2, с. 303–316].

У статті «Соціально-ринковий етап розвитку системи формування доходів населення» [3] розкрито визначальні риси та переваги притаманної розвиненим країнам соціально-ринкової системи формування доходів, а також закономірності її утворення.

Зазначені праці доповнили теоретико-методологічну базу аналізу змісту та сутності процесів, що відбуваються у сфері доходів населення в Україні, однак у них відсутня комплексна характеристика сучасного становища та перспектив розвитку вітчизняної системи формування доходів.

Формулювання цілей. Мета статті — використовуючи категорію «система формування доходів» та пов'язані з нею методологічні положення, охарактеризувати сучасний стан та перспективи розвитку сфери доходів населення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглянути головні структурні проблеми системи формування доходів в Україні, доцільно коротко охарактеризувати основні функціональні проблеми. За розрахунками ООН, у 2012 р. Україна із показником 0,74 посіла 78-ме місце у світі за індексом людського розвитку. За рівнем ВНД на душу населення наша країна знаходиться на 22 позиції нижче, а індекс людського розвитку, не пов'язаний з доходом, становить 0,813 [4, с. 145]. Тобто у структурі індексу людського розвитку ООН доходи є «слабкою ланкою» для України.

Такі низькі показники є передусім наслідком катастрофічного спаду економіки, яким супроводжувалася ринкова трансформація нашої соціально-економічної системи. Відновлення обсягів виробництва розпочалося у 2000 р. і переривалося лише у 2009 р. Зростання зарплати корелювало із збільшенням ВВП. Реальна заробітна плата зменшувалася лише до 2000 р. та у 2009 р. (сукупне зростання зарплати дивіться у таблиці).

З даних таблиці випливає, що темпи зростання реальної заробітної плати в Україні були високими на тлі як світових, так і регіональних показників. У 2012 р. реальна зарплатня зросла ще на 14,4 % [6]. Проте, оскільки взята за базу заробітна плата 2000 р. була вкрай низькою, то, незважаючи на високі темпи зростання, середня зарплата лишається низькою. У 2012 р. середньомісячна заробітна плата дорівнювала 3 026 грн, у січні — червні 2013 р. — 3 181 грн [7, с. 21], або лише близько 370 та 390 дол. США відповідно.

**Сукупне зростання реальної заробітної плати з 2000 р.
(індекс: 2000 = 100)¹**

Країна	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Світ	100,0	112,8	116,1	117,3	118,8	121,3	122,7*
Розвинені країни та ЄС	100,0	103,3	104,5	104,1	104,9	105,5	105,0
Центральна та Південно-Східна Європа	100,0	204,4	233,9	253,4	244,4	257,9	271,3
Україна	100,0	286,2	322,0	342,3	310,8	342,5	372,3

* Попередя оцінка.

Складено на базі [5, с. 10; 6].

Якщо взяти до уваги податки та офіційно встановлений прожитковий мінімум, українець із середньою зарплатою за 2007 р. потенційно міг накопичити 6 587 грн, за 2009 р. — 9 815 грн та за 2011 р. — 13 365 грн. Однак офіційний рівень прожиткового мінімуму враховує далеко не всі важливі витрати. Виходячи з розширеного тлумачення прожиткового мінімуму, А. Коцюрубенко та І. Мартинюк підраховали, що за весь 2007 р., отримуючи середню зарплату та сплачуючи податки з неї, реально було накопичити лише 782 грн; у 2011 р. ця сума становила 1020 грн [8, с. 20].

Безумовно, головною причиною таких низьких розмірів оплати праці є невеликі обсяги ВНД України, який на душу населення за паритетом купівельної спроможності складає лише 63 % середньосвітового та у 2,2 разу нижче, ніж в Росії, і в 6,8 — ніж у США (розраховано на основі даних ООН [4, с. 144–147]). Проте постає питання щодо оптимальності частки оплати праці у ВВП. Позитивною тенденцією є зростання частки оплати праці у ВВП з 42,3 % у 2000 р. до 49,1 % у 2005 р., 49,9 % у 2010 р. [9] та 54,8 % у I кварталі 2013 р. [7, с. 5]. Ці показники є досить близькими до рівня Російської Федерації та поступаються більшості розвинених країн, але, якщо взяти до уваги податки та відрахування, частка «чистої» заробітної плати наблизиться до показників США та країн — членів ЄС [10, с. 3–4]. З другого боку, високі порівняно з Україною відрахування та податки на зарплату повертаються населенню розвинених країн у вигляді високого рівня соціального захисту, якісних державних послуг та суспільних благ, розвинутої інфраструктури тощо.

На додаток до низького середнього рівня доходів населення існує проблема їх надмірної диференціації, що вкрай негативно впливає на можливість розвитку людського потенціалу українців. Розподіл доходів, вільного часу та інших ресурсів людського розвитку в Україні набуває ознак бінарності подібно до управлінської системи формування доходів. Основній частині населення, що не має суттєвих ресурсів для забезпечення людського розвитку, протистоїть вузький прошарок багатих та надбагатих людей, які можуть собі дозволити доступ до всіх сучасних можливостей людського розвитку, включаючи освіту чи стажування за кордоном, а також послуги найкращих медичних закладів світу. Середній рівень ресурсів має невелика частина громадян.

Напрями використання ресурсів людського розвитку в більшості українців обмежені на противагу членам політико-економічної еліти, що іноді користуються надмірними, неприйнятними у розвинених країнах правами і свободами.

Розбудована в Україні система формування доходів нерідко стимулює не тих, хто приносить суспільству найбільшу користь, а тих, хто краще перерозподіляє створений продукт на свій зиск, тих, хто вміє використовувати механізми необґрунтованого збагачення. Тому спрямованість зусиль українців недостатньо порівняно з країнами із розвиненими ринковими інститутами сприяє людському розвитку.

Україні притаманний високий рівень загроз людському розвитку, що суттєво обмежує його темпи. Проблемою є й те, що порівняно із соціально-ринковою системою формування доходів умови та безпека людського розвитку в Україні значно тісніше корелюють із рівнем доходів, соціальним статусом та соціальним капіталом.

Як не важко побачити, сфера доходів у нашій країні утворює слабку та нестабільну базу людського розвитку, підвищення якості якого можна вважати кінцевою метою регулювання доходів населення.

Зазначені проблеми існують на тлі таких базових характеристик української системи формування доходів населення.

Основним механізмом координації господарської діяльності вже є ринок, проте він зазнає потужного впливу неринкових чинників та механізмів, через що конкуренція нерідко обмежена, а у деяких сегментах узагалі відсутня. Натомість необхідно, аби конкурентний ринок став основним механізмом координації господарської діяльності в усіх сегментах нашої економіки; неринкові та недоброчесні методи конкуренції мають бути заблоковані на законодавчому рівні, а також на рівні ділової етики і суспільної моралі.

Система державного регулювання економіки є недостатньо ефективною через корупцію та випадки «захоплення держави» окремими фінансово-

промисловими групами. Замість гармонійного поєднання державного, корпоративного та громадського регулювання в Україні велику роль відіграє регулювання соціально-економічних процесів великими фінансово-промисловими об'єднаннями. Необхідно зміщувати пріоритети регулювання доходів державою та фірмами у площину інтересів основної частини суспільства, а також розвивати регулювання доходів інститутами громадянського суспільства.

Ефективність господарської системи є невисокою (порівняно з іншими країнами регіону та світу). Без досягнення високої ефективності господарської системи неможливо розв'язати значну частину проблем та суперечностей у сфері доходів населення.

Баланс соціально-економічних сил у суспільстві зміщено на користь політико-економічної еліти. Необхідно збільшувати соціально-економічну силу основної частини населення, передусім найманих працівників.

Громадянське суспільство не здатне нав'язувати бізнесу принципи нееквівалентної справедливості (зокрема, у сфері розподілу і перерозподілу доходів). Необхідно розвивати громадянське суспільство та ефективні важелі його впливу на фірми.

Загалом базові характеристики української системи формування доходів населення на тлі особливостей соціально-ринкової системи не можна вважати задовільними. Недивно, що за таких базових умов вітчизняна система формування доходів набуває деяких негативних рис.

Зокрема, нерідко відбувається зрощення бізнесу і політичної влади, що породжує елітні економіки (тобто сфери господарювання для обмеженого кола осіб з високими вхідними бар'єрами, що забезпечують отримання надприбутків). Корупційні доходи деяких держслужбовців перетворюються на одне з головних джерел їх статків.

Простежується орієнтація частини політико-економічної еліти на перерозподіл доходів та власності, а не на створення вартості. Український вплив має поширення корупції, крім вищих, на середні і нижчі шари суспільства, різноманітні сфери економіки, включаючи освіту і медицину.

В Україні трапляються випадки систематичної економічної експлуатації (зокрема, власників праці та землі), а також достатньо високого ступеня випадкової економічної експлуатації.

Ступінь соціальної захищеності населення низький, причому державний захист не відіграє головної ролі. Значного поширення набуває абсолютна бідність. Досить загрозливою ознакою бідності в Україні є висока частка бідних серед працюючого населення; на відміну від розвинених країн наявність роботи і високої кваліфікації не є гарантією хоча б мінімального статку.

У галузі державної економічної політики пріоритет нерідко надається поліпшенню життєвого рівня та інших умов людського розвитку в короткостроковій перспективі; довгостроковими тенденціями уряди не завжди переймаються (утім це проблема не тільки України).

Незважаючи на значний рівень невдоволення широких верств населення своїм соціально-економічним становищем та суспільним устроєм, незадоволення зазвичай не супроводжується об'єднанням людей для досягнення стратегічних соціально-економічних цілей. Тому багато проблем, конфліктів та суперечностей не розв'язуються, а консервуються.

Таким чином, замість розбудови притаманних соціально-ринковій системі формування доходів особливостей у перехідній економіці України виникає багато рис, властивих переважно управлінській та капіталістичній системам формування доходів.

Реформування вітчизняної системи формування доходів населення стикається із суттєвою загрозою: створення гібрида капіталістичної та управлінської систем замість соціально-ринкової може здатися вигідним деяким членам політико-економічної еліти. Адже це дозволить зробити еліту «закритим клубом», закріпивши за представниками вищих класів та їх нащадками привілейоване становище через створення перепон та обмежень для соціального, політичного та економічного просування інших членів суспільства.

Аби нівелювати цю загрозу, треба врахувати та використати досвід становлення соціально-ринкової системи формування доходів у країнах Заходу. Упродовж більшої частини історії суспільства боротьба соціальних груп здійснювалася переважно заради переміщення влади, власності і доходів від одних соціальних груп до інших за збереження політичної, соціальної та економічної нерівності класів.

Проте на певному етапі розвитку суспільства відбулася (особливо помітно — в економічно розвинених країнах) диверсифікація соціально-економічної сили, об'єктивно спричинена низкою процесів. Зокрема, розвиток демократії надав усім членам суспільства формально рівні політичні права. Ті, хто має економічну владу, відділилися від тих, хто наділений державою владними повноваженнями. Сама влада держави була обмежена і регламентована так, аби мінімізувати зловживання нею в особистих цілях. Значна частина членів суспільства стала власниками, залишаючись при цьому найманими працівниками. Підвищення життєвого рівня змістило центр уваги більшості людей від забезпечення фізіологічних потреб до забезпечення потреб духовних, зокрема у самоповазі та саморозвитку. Ті класи суспільства, що зазвичай не мали суттєвої суспільної ваги, привчилися її примножувати за рахунок само-

організації. На противагу державній владі та владі капіталу розвинулася влада громадянського суспільства.

Тому розбудова соціально-ринкової системи формування доходів в Україні має базуватися на збільшенні соціально-економічної сили основної частини населення на противагу політико-економічній еліті. Передусім це означає необхідність збільшення соціально-економічної сили найманих працівників, аби вона зрівнялася із силою політичної та економічної еліт (які слід максимально відокремити одна від одної).

Треба підкреслити, що велике значення мають також формування конкурентного ладу, поліпшення умов людського розвитку, розбудова високоефективної господарської системи, створення розвиненої системи державного та недержавного регулювання доходів, боротьба з корупцією, елітними економіками та низка інших заходів, проте самі по собі, без вирівнювання соціально-економічних сил, вони здатні утворити не соціально-ринкову, а капіталістичну систему формування доходів. І тільки збільшення соціально-економічної сили основної частини населення може гарантувати, що інтереси пересічних українців будуть цікаві і важливі владі та бізнесу. Без цього збільшення у політичної та економічної еліт залишиться можливість задовольняти інтереси мас тією мірою, в якій еліти вважатимуть це за необхідне.

Соціально-економічні сили в Україні мають вирівнюватися перш за все шляхом створення умов їх вирівнювання (що діють неупереджено до конкретних людей, їх матеріального чи соціального статусу), а не шляхом безпосереднього вирівнювання соціально-економічних сил конкретних членів суспільства. Умову вирівнювання соціально-економічних сил в Україні слід забезпечувати за двома головними напрямками.

1. Зниження нерівності соціально-економічних сил членів суспільства (передбачає вирівнювання соціально-економічних сил усіх членів суспільства, безвідносно до яких-небудь характеристик соціального або економічного характеру).

2. Зниження нерівності соціально-економічних сил власників різних чинників виробництва (аби забезпечити відсутність пригноблених чинників виробництва, власники яких експлуатуються за рахунок використання іншими власниками чинників виробництва своєї соціально-економічної сили; в Україні пригнобленими чинниками виробництва нерідко є праця і земля).

Відповідно до першого напрямку вирівнювання соціально-економічних сил в Україні необхідно:

- надати всім членам суспільства рівні (реально, а не формально) політичні та соціально-економічні права і свободи;
- створити ефективну систему соціального захисту найбільш соціально вразливих членів суспільства;

– сприяти диверсифікації джерел отримання доходів, аби основна частина громадян стала власниками інших чинників виробництва (капіталу, землі, інформації), залишаючись при цьому найманими працівниками;

– забезпечити вирівнювання стартових можливостей різних індивідів в економічній діяльності.

Другий напрям вирівнювання соціально-економічних сил в Україні потребує таких заходів.

1. Збільшення соціально-економічної сили найманих працівників. Визначальну роль має відіграти колективне збільшення соціально-економічної сили найманих працівників, тобто посилення впливу за рахунок об'єднання працівників для реалізації спільних цілей. На жаль, українські профспілки не мають історичного досвіду боротьби за права працівників, бо за радянської системи активні дії з відстоювання інтересів були неможливими. Інша проблема — поширеність «кишенькових» профспілок, що фактично віддзеркалюють інтереси роботодавців та стримують боротьбу робітників за свої соціально-економічні інтереси.

Тому необхідне збільшення реальних повноважень профспілок, знищення «кишенькових» профспілок і створення замість них активних об'єднань працівників із реальними робітничими лідерами на чолі. Визначальну роль мають відіграти зміна свідомості рядових найманих працівників, зростання їхньої суспільної активності. Люди повинні зрозуміти, що за нової соціально-економічної системи треба сподіватися передусім на власні сили, а не очікувати допомоги від влади, яка надходить не часто та переважно у зв'язку з електоральними потребами політиків.

Водночас необхідно підвищувати і соціально-економічну силу окремого працівника. Перш за все слід знизити його залежність від роботодавця за рахунок розширення можливостей змінювати місце роботи і кваліфікацію, а такий дієвий у соціально-ринковій системі захід, як підтримка життєвого рівня тимчасово безробітних на досить пристойному рівні, в Україні поки що не можна впровадити через обмеженість держбюджету та розвиненість неформальної зайнятості. Багато хто з неофіційно зайнятих отримуватиме допомогу; крім того, великі виплати з безробіття стимулюватимуть відхід «у тінь» все нових і нових працівників.

2. Збільшення соціально-економічної сили власників використовуваних у сільському господарстві чинників виробництва, передусім праці та землі. Якщо власники капіталу здатні перевести його із сільського господарства в інші сфери діяльності, підприємці можуть підвищити свої доходи за рахунок посиленої експлуатації праці і землі, то становище останніх двох особливо важке.

Для забезпечення гідних доходів власникам усіх чинників виробництва, що використовуються в аграрному секторі, потрібні державні закупівлі сільськогосподарських товарів за фіксованими цінами, що забезпечили б товаровиробникам нормальний прибуток. Необхідно встановлювати мінімальні закупівельні ціни для посередників, що продають сільськогосподарську продукцію за кордон (адже продукція сільського господарства стандартизована і її вартість на світовому ринку може бути легко з'ясована), які б забезпечили отримання всіма учасниками аграрного виробництва пристойних доходів.

3. Збільшення соціально-економічної сили дрібних власників (зокрема, акціонерів). В Україні дрібні акціонери нерідко практично не отримують дивідендів. Якщо великі акціонери здатні реалізувати свої економічні інтереси через низку неформальних механізмів, то дрібні акціонери володіють єдиним джерелом доходів від акцій — дивідендами (які часто не виплачуються у зв'язку з тим, що реальні власники переливають прибуток акціонерних товариств в організовані ними фірми).

Зрозуміло, що великому капіталу збільшення соціально-економічної сили найманих працівників не вигідне. Воно може бути забезпечене повною мірою лише за умови реалізації інших необхідних заходів. Зокрема, Україні потрібні розвиток реальної демократії, прихід до влади й опозиції політичних діячів та партій, реально здатних віддзеркалювати інтереси основної частини населення.

Слід знищити елітні економіки та підвищити ефективність боротьби з корупцією. Влада чиновників має бути обмежена і регламентована так, аби мінімізувати зловживання нею в особистих цілях. Необхідно налагодити громадський контроль за видатками політиків і держслужбовців та членів їх сімей. Потрібен розвиток соціального партнерства у соціально-трудої сфері. Також дуже важливо на противагу державній владі та владі капіталу розвивати владу громадянського суспільства.

Отже, Україна потребує реалізації комплексу тісно взаємопов'язаних заходів, базовим з яких є забезпечення приблизного балансу соціально-економічних сил. А з чого ж починати збалансування соціально-економічних сил? По-перше, слід наголосити, що індивідуальне збільшення, тобто збільшення соціально-економічної сили окремих індивідів, відповідно до українських реалій та світового досвіду боротьби мас за свої права є похідним від колективного (збільшення соціально-економічної сили людей за рахунок їх об'єднання). Тому головну увагу треба приділяти саме поєднанню українців заради посилення їх можливостей впливати на соціально-економічні та політичні процеси в країні.

Поєднавшись, люди зможуть внести зміни у механізми функціонування господарської системи, аби забезпечити збільшення соціально-економічної

та політичної ваги кожного окремого громадянина. Таким чином, колективне збільшення соціально-економічної сили пересічних українців із часом може призвести до її індивідуального збільшення.

Колективне збільшення соціально-економічної сили широких верств населення потребує їх організації, яка може відбуватися як «згори» (на основі діяльності державних органів чи великих політичних партій), так і «знизу» (на основі діяльності окремих представників мас). Зрозуміло, що в другому випадку більше ймовірність того, що мета об'єднання людей відповідатиме їх власним інтересам, а не нав'язаним «згори».

Задля колективного збільшення соціально-економічної сили мас «знизу» в Україні необхідно розвивати традиції вільного асоціювання.

Слід нагадати, що інститут соціального партнерства розвивався в країнах Заходу на двох засадах. Для Західної Європи більше значення мала система трипартизму та біпартизму, для США — вільне асоціювання, проте обидві засади соціального партнерства відіграли суттєву роль у розвинених країнах.

Поштовхом для розвитку вільного асоціювання на території сучасних США стала втрата переселенцями не тільки «могил предків», а й значної частини інституційної структури суспільства, що була залишена у Європі. У нових жорстких умовах було необхідно швидко ухвалювати рішення, чекати на наказ з метрополії не було часу.

Така ситуація дещо нагадує крах радянської інституційної структури, інституційний вакуум перших років незалежності та неефективність сподівань на рішення «зверху». Проте розвиток вільного асоціювання має в США багаторічну історію, а в українців було менше часу. До того ж за радянських років було винищено чи придушено як найактивнішу частину суспільства, так і традиції відповідальності за власну долю.

Якщо американці, побачивши нову проблему, потребу чи мету, добровільно створюють громадські комітети чи інші неформальні організації для вирішення питань, що виникли [11, с. 79], то українці переважно живуть за принципом «моя хата з краю». Люди не бажають поєднуватися заради розв'язання своїх проблем, не воліють докладати якихось зусиль, натомість жаліються на складність життя і бездіяльність влади.

Безумовно, розвиток вільного асоціювання — процес багаторічний, однак треба з чогось починати. На даний момент можна виділити два основних шляхи формування традицій вільного асоціювання в Україні: кризовий та покрововий.

Перший шлях пов'язаний із виникненням якоїсь кризової ситуації, яка примушує людей об'єднуватися та підійматися на боротьбу. Це відбувається

лише тоді, коли під загрозою опиняються докорінні інтереси особистості, коли необхідно вирішувати вкрай важливі питання, нерідко пов'язані із задоволенням базових потреб людей. У контексті цього шляху розвитку вільного асоціювання суттєву роль відіграла «помаранчева революція», яка привчила широкі маси українців до активного відстоювання своїх інтересів. Проте результати цієї «революції» викликали у багатьох розчарування у даному способі боротьби.

Покроковий напрям розвитку вільного асоціювання пов'язаний із поступовим привчанням людей до об'єднання. Спочатку українці кооперуються для вирішення найпростіших питань, наприклад прибирання чи ремонту під'їздів, установлення та обслуговування систем автономного опалення, ремонту прибудинкових доріг тощо. Набувши досвіду успішного співробітництва, вони можуть ставити перед собою більш складні завдання.

Поширення традицій вільного асоціювання тісно пов'язане із розвитком в Україні громадянського суспільства: ці процеси підсилюють один одного. Державні органи мають сприяти розвитку вільного асоціювання, формуючи відповідну нормативно-правову базу та надаючи організаційну допомогу ініціативам громадян у даній площині.

Завдяки розвитку традицій вільного асоціювання в Україні ті соціальні групи, що не мають значної ваги в суспільстві, повинні навчитися її примножувати за рахунок самоорганізації та суспільної активності.

Висновки. У нашій країні сфера доходів утворює слабку та недостатньо стійку базу людського розвитку. Крім очевидних проблем низького середнього рівня доходів та їх надмірної диференціації, існує комплекс проблем системного характеру. Замість розбудови притаманних соціально-ринковій системі формування доходів особливостей у перехідній економіці України виникає багато рис, властивих переважно управлінській та капіталістичній системам формування доходів.

У результаті ринкової трансформації існує загроза створення гібрида капіталістичної та управлінської систем формування доходів замість соціально-ринкової, бо це може бути вигідним деяким членам політико-економічної еліти. Аби нівелювати цю загрозу, необхідно збільшити соціально-економічну силу основної частини населення, передусім найманих працівників. Головну увагу слід приділяти колективному збільшенню соціально-економічної сили, тобто соціально-економічної сили людей за рахунок їх об'єднання. Причому це об'єднання має відбуватися «знизу», тому в Україні необхідно розвивати традиції вільного асоціювання.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо вивчення заходів, необхідних для розвитку традицій вільного асоціювання в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губин К. Г. Способ формирования доходов: исследование эволюции / К. Г. Губин // Социал. экономика. — 2006. — № 1–2. — С. 169–174.
2. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. Л. С. Шевченко. — Х. : Право, 2010. — 448 с.
3. Губін К. Г. Соціально-ринковий етап розвитку системи формування доходів населення / К. Г. Губін // Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер.: Екон. теорія та право. — 2012. — № 1 (8). — С. 97–108.
4. Доклад о человеческом развитии 2013. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире : пер. с англ. / ПРООН. — М. : Весь Мир, 2013. — 203 с.
5. Доклад «Заработная плата в мире в 2012–2013 гг.»: Заработная плата и справедливый рост [Электронный ресурс] / ГТПДТ и Бюро МОТ для стран Вост. Европы и Центр. Азии. — М. : МОТ, 2013. — 118 с. — Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_213968.pdf.
6. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати (1995–2012) [Електронний ресурс] / Держ. служба статистики України. — 2013. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Соціально-економічний розвиток України за січень — червень 2013 року [Електронний ресурс] / Держ. служба статистики України. — 2013. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Коцюрубенко А. Н. Финансовый потенциал домохозяйства и методика его расчета / А. Н. Коцюрубенко, И. В. Мартынюк // Новый университет. Сер. Экономика и право. — 2013. — № 1 (23). — С. 17–21.
9. Структура валового внутреннего продукта за категориями дохода [Электронный ресурс] / Держ. служба статистики України. — 2013. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Уровень оплаты труда в экономике России [Электронный ресурс] / Ин-т народнохозяйств. прогнозирования РАН // Бюллетень «Проблемы социальной политики». — 2012. — Вып. № 4. — Режим доступа: <http://expert.ru/data/public/317514/397604/socpol4c.pdf>.
11. Коврига А. В. Идея «партнерства» в контексте институционального развития украинского общества и государства: культурно-историческое и организационно-техническое значение. Статья 2: Организационно-управленческий и политэкономический смысл и возможности «партнерства». Ч. 1. Институциональные основания отношений партнерства в Соединенных Штатах Америки / А. В. Коврига // Социал. экономика. — 2001. — № 2. — С. 60–97.

СИСТЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Губин К. Г.

Охарактеризованы состояние доходов украинцев и проблемы в этой сфере. Раскрыты особенности и перспективы развития системы формирования доходов населения в Украине. Изложены базовые меры, необходимые для развития социально-рыночной системы формирования доходов. Особое внимание уделено выравниванию социально-экономических сил и развитию свободного ассоциирования.

Ключевые слова: регулирование доходов населения, система формирования доходов населения, социальное государство, человеческое развитие.

THE INCOMES FORMATION SYSTEM IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Gubin K. G.

This paper describes Ukrainians incomes condition and problems in this area. The features and prospects of development of incomes formation system in Ukraine are discovered. Basic measures required for the development of socially-market incomes formation system are expounded. Particular attention is paid to the alignment of social and economic forces and to the development of free association.

Key words: incomes regulation, incomes formation system, welfare state, human development.

УДК 336.563(477)

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

Л. И. Пронкина, кандидат экономических наук, профессор,
академик АЭН Украины

Харьковский торгово-экономический институт КНТЭУ

На основе анализа показателей развития малого бизнеса в Украине обоснована необходимость системного подхода к разработке средств и направлений государственной политики в сфере финансовой поддержки